

Om narkomani - kapitalisme og den reelle nydelse

Af Ole Bjerg

En klassisk scene i tegnefilmen *Road Runner* er den følgende: I sin bestandige jagt på den evigt undslippende *Road Runner* løber prærieulven, Wile E, ved et uheld ud over en skrænt. Han falder imidlertid ikke lige med det samme ned i afgrunden under sig, sådan som man ville forvente, men fortsætter i stedet løbende ud i den tomme luft uden at have opdaget sin fejltagelse. Først i det øjeblik Wile E. bliver klar over, at der er noget galt, og kigger ned og erfarer, at han ikke har nogen fast grund under fødderne, begynder tyngdekraften at virke, og han styrter ned i afgrunden.

At være afhængig af stoffer er at være i en tilstand, der kan sammenlignes med prærieulvens i det øjeblik, hvor den finder ud af, at den ikke har nogen grund under fødderne. Brug af stoffer er en radikal måde at imødekomme det krav om nydelse, som konstant stilles i samtidens konsumtionsideologi. Problemet i narkomani er, at den ekstreme nydelse opnået vha. stofferne på samme tid afslører en indre modsætning i konsumtionsideologien og et grundlæggende paradoks i den kapitalistiske begærsøkonomi. I sammenligning med det almindelige kapitalistiske subjekt er narkomanens problem ikke, at han har mistet den faste grund under fødderne. Hans problem ligger snarere i erfaringen af, at der aldrig nogensinde har været en sådan fast grund. Mens det almindelige kapitalistiske subjekt bliver hængende, uvidende, i luften, sender narkomanens erfaring ham direkte i afgrunden.

I denne artikel skal vi se på forholdet mellem (for)brug af stoffer og mere almindelig forbrug inden for rammerne af nutidens forbrugerkapitalisme. Vi skal først definere, hvordan brugen af stoffer udgør en særlig form for forbrug. Derefter skal vi se nærmere på forholdet mellem stoffer og kapitalisme. Og endelig skal vi analysere stofmisbrug og narkomani som et kollaps i subjektets begærsøkonomi.

Stoffer og forbrug

Stoffer rejser spørgsmålet om, hvad det vil sige at konsumere i det hele taget. (A. Ronell: *Crack Wars – Literature Addiction Mania*, s. 63)

Selvom begrebet stoffer jo strengt taget kan dække over alt fra ost og leverpostej til heroin og crack, så har vi en forholdsvis klar fornemmelse af, hvad det er, vi mener, når vi taler om at "tage stoffer" eller "være på stoffer". Kokain, heroin, amfetamin, ecstasy, benzodiazepiner, cannabis, og LSD er blot et udvalg af en lang og konstant voksende liste over de stoffer, vi forbinder med "at tage stoffer". At tage disse stoffer er basalt set en form for konsumtion. Det er åbenlyst, at denne form for konsumtion adskiller sig fra konsumtionen af andre mere "gængse" konsumtionsobjekter såsom chokolade, ost, musik, film, bøger osv. Det er imidlertid lidt mindre åbenlyst, hvordan vi analytisk skal begribe denne forskel.

Hvis vi ser på den måde, som stoffer indtages i kroppen på, viser der sig et første særligt karakteristikum ved brugen af stoffer. Kroppen er så at sige organisk prædisponeret for konsumtion ved at være udstyret med kropsåbninger og sanseorganer, gennem hvilke vi kan konsumere forskellige ting. Chokolade konsumeres gennem munden, parfume gennem næsen, en bog gennem øjnene og et stykke musik gennem ørerne, og selvom nydelsen af de forskellige objekter ikke kan reduceres til det rent sanselige, er det alligevel sanseorganerne knyttet til disse kropsåbninger, der udløser vores nydelse.

En typisk måde at indtage heroin eller kokain på er imidlertid at injicere det direkte ind i blodbanen gennem armen eller et andet mere eller mindre vilkårligt sted på kroppen. Der er her tale om en form for konsumtion, der i bogstaveligste forstand går udenom kroppens medfødte åbninger og dermed udenom dens almindelige sanseorganer. Junkien laver selv et nyt hul i sin krop, der hvor han lige vælger at stikke nålen ind. Og selv når stoffer som kokain eller amfetamin indtages gennem næsen eller munden, er nydelsen ikke knyttet til de sanser, der normalt forbindes med disse kropsåbninger. Kokain sniffes ikke pga. duften, ej heller sluges amfetamin pga. smagen.

Nydelsen ved konsumtionen af stoffer er ikke knyttet til stoffernes sansemedierede kvaliteter, smag, lugt, lyd, farve osv. Stofferne indtages i stedet pga. deres psykoaktive egenskaber (E. Goode: *Drugs in American Society*, s. 8-10). Forskellen mellem den ikke-sansemedierede og den sansemedierede konsumtion er imidlertid snarere kontinuert end kategorisk. Nydelsen ved at drikke en øl eller ryge en cigaret opstår for eksempel af en blanding af sanselige og ekstra-sanselige effekter. Begge konsumtionsobjekter har psykoaktive egenskaber som interagerer med den sansemæssige oplevelse af verden og derved fungerer som katalysatorer for stemningen til en fest eller velbehaget ved et måltid. I denne artikel skal vi imidlertid fokusere på ”hårde” stoffer som kokain og heroin, idet den nydelse, som er forbundet med disse stoffer, kun i meget begrænset omfang stammer fra sansemedierede effekter. Ved at underløbe vores ”naturlige” kanaler for konsumtion foretager stofferne en meget direkte intervention i hjernens centre for belønning og nydelse (jf. F.H. Gawin: *Cocaine Addiction: Psychology and Neurophysiology*; N.W. Withers et al.: *Cocaine Abuse and Dependence*, G.F. Koob og E. Nestler: *The neurobiology of drug addiction*). I forlængelse heraf kan vi med Ronell tale om, at stofferne genererer en form for ekstra-epistemisk nydelse (*Crack Wars – Literature Addiction Mania*, s. 33).

I det følgende skal vi med S. Žižek se nærmere på forholdet mellem nydelse og subjektivitet for at undersøge, hvordan den ekstra-epistemiske nydelse påvirker selvet.

Subjektivitet, nydelse og kastration

Da Adam i sin tid blev forvist fra Edens Have, var det fordi han lod sit begær veje tungere end Guds forbud om at spise æblet. En umiddelbar læsning af historien kunne se således ud: Først var der Adams begær efter æblet, så var der Guds forbud mod at spise det, dernæst kom så overskridelsen og endelig skete så udstødelsen. Ud fra Žižeks tænkning om forholdet mellem subjekt, lov, begær og nydelse (*jouissance*) skal disse fire momenter imidlertid tænkes som samtidige. Begæret sættes først i og med forbuddet. Forbuddet er betinget af dets overskridelse. Og begæret efter æblet er først muligt, når Adam befinder sig i en tilstand, som peger ud over Edens have. Begæret er altså først muligt i det øjeblik, Adam allerede er udstødt. Ved at fortælle historien om Syndefaldet successivt får vi det indtryk, at Adam

taber noget, idet han udstødes af Edens Have. Sandheden er imidlertid, at først i det øjeblik Adam udstødes, opstår det, som han taber. Først i det øjeblik opstår *jouissance* som det, der gik tabt.

Historien om Syndefaldet illustrerer netop subjektets paradoksale konstitution. Subjektet er på den ene side konstitueret som et begærende subjekt, et subjekt der mangler noget, et subjekt på jagt efter det objekt, der kan udfylde dets mangel og give det *jouissance*. På den anden side er subjektet netop også konstitueret ved en manglende evne til at opnå fuldstændig tilfredsstillelse, absolut *jouissance*. At være et subjekt er at være på jagt efter noget, som fundamentalt set er umuligt.

Žižek indfanger subjektets paradoksale konstitution vha. begrebet om *symbolsk kastration*, og han bruger endvidere dette begreb til at sammenfatte Syndefaldet som en historie om subjektet:

Da Adam vælger at falde for at opnå *jouissance*, er det han mister præcis *jouissance* ... Adam mister X ved at vælge det direkte, ved at stræbe efter at opnå det. ... Det betyder: hvad præcis er symbolsk kastration? Det er forbudt mod incest i den præcise betydning af noget, som subjektet aldrig havde i udgangspunktet. (*The Plague of Fantasies*, s. 15)

Træet, hvor Adam plukker æblet, er netop Kundskabens Træ. Hermed demonstreres en modsætning mellem viden og den absolutte *jouissance*, som findes i Edens Have. Subjektet bliver til som subjekt, idet det gennem den symbolske orden får en viden om sit eget begær. Denne refleksivitet indstifter en form for fremmedgørelse i subjektets selvforhold, som netop umuliggør subjektets fuldstændige komplementering, umuliggør den absolutte nydelse. Der bliver således tale om et trade-off mellem viden og nydelse. ”Adgang til viden betales med tabet af nydelse – nydelsen, i dens stupiditet, er kun mulig på baggrund af en vis ikke-viden, ignorans.” (Žižek: *The Sublime Object of Ideology*, s. 68) Prisen for at blive et subjekt er med andre ord, at subjektet deponerer et lille stykke nydelse, en rest, i den symbolske orden, således at al fremtidig nydelse højst kan blive et derivat af den absolutte *jouissance*.